

İTTİHAT TERAKKİ CEMİYETİ'NİN GENÇ NESİL ALGISI VE YÖNETİMİ
(Arş. Gör. Salih BAŞKUTLU, salihbaskutlu@munzur.edu.tr)*

Makale Geliş Tarihi: 3 Eylül 2020 -Makale Kabul Tarihi: 11 Ekim 2020

DOI: 10.47525/ulasbid.790079

Öz

Geç dönem Osmanlı Devleti'nde en temel meselelerden biri yeni bir toplum oluşturma sorunudur. Yeni bir birey ihtiyacı, devleti ideal vatandaşın yetiştirilmesi sorunuyla yüz yüze bırakmıştır. Durum, her şeyden önce hükümetin ana prensipleri doğrultusunda şekillenen bir beden eğitimi gerekli kılıyordu. Bu bakımdan da İttihatçı yöneticiler amaçları doğrultusunda beden eğitimi ve onunla bağlantılı unsurları etkili bir şekilde kullanmaya çalıştı. Beden eğitiminin üzerinde önemle duran gençlik dernekleri, devletin simgesel mekânları arasında bulunan okullar misali resmî ideolojinin içselleştirmesinde, yeniden üretiminde ve sürekliliğinde en önemli aracı kurumlardan oldular. Bu çalışma, ulus-devlet modelinin bir toplumsal grup olarak gençliği ve onunla bağlantılı olarak insan bedenini nasıl algıladığı üzerine kurulmuştur. Gençlik ve politika arasındaki ilişkiyi inceleyen bu yaklaşımla çalışma, Osmanlı Devleti'nde gençlik derneklerinin ortaya çıkışı ve teşkilatlanması ile Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) öncesi ve sonrası faaliyetlerini, insan bedeninin iktidar tarafından ulus inşası bağlamında keşfini de anlatım kurgusu içinde tutarak incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ulus-devlet, genç, beden eğitimi, İttihatçılar

Young Generation Perception and Management of the Committee of Union and Progress

Abstract

One of the most fundamental issues in the late Ottoman Empire is the problem of creating a new society. The need for a new individual has left the state facing the problem of raising the ideal citizen. The situation, before all, necessitated physical education formed in line with the main principles of the government. In this scope, the unionist administrators tried to use physical education and related elements effectively according to their purposes. Youth associations, emphasizing the significance of physical education, became one of the most important intermediary institutions in their reproduction and continuity, as in the internalization of the official ideology, like schools, among the symbolic devices of the state. This study deals with how the nation-state model perceives the youth as a social group and, in connection with it, the body. With this approach, investigating the relationship between the youth and politics, the study analyses the occurrence and organization of youth organizations in the Ottoman Empire and their activities before and after the World War I keeping the discovery of the human body in the context of nation creation by rulers within the narrative fiction.

Keywords: Nation-state, young, physical education, Unionists

* Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi. (Arş. Gör.) Munzur Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. Tunceli/Türkiye. ORCID: 0000-0003-1676-6505.

yaşama sirayetini temin ederek “makbul” vatandaşın yetişmesini sağlamak amacındaydılar³. İlk defa Avrupa’da gözlenen “asker-millet” kurgusu, küresel anlamda da karşılık bulmuştur. Öyle ki Osmanlı Devleti’nde böylesi bir düşüncenin gelişimi Batılı örnekleriyle benzerlik göstermişti. Okullar ve paramiliter derneklerde gençlere verilen eğitimle sağlam vücut ve disipline edilmiş bedenın önemi üzerinde durulurken ulusçu düşünceyi merkeze alan politikalar takip edilmiştir. Balkan Savaşları’nın bıraktığı izlerin etkisi altında Cihan Harbi’ne giren Osmanlı Devleti yöneticilerinin genel çizgisi askeri değerlerin kutsandığı bir siyaset anlayışı üzerine kuruluydu⁴.

Micheal Foucault’un, iktidarın topluma yönelik disipline edici ve verimliliğini artırıcı uygulamaları formüle ettiği biyo-politika kavramı, modern devlet ile insan bedeni arasındaki ilişkiyi açıklamakta oldukça dikkate değer bir dil ve anlatım sunuyor. Foucault’a göre, “*Beden, aynı zamanda siyasal bir alanın içine de doğrudan dalmış durumdadır; iktidar ilişkileri onun üzerinde doğrudan ilişkili müdahale meydana getirmektedirler; onu kuşatmakta, damgalamakta, terbiye etmekte, ona azap çektirmekte, onu işe koşmakta, törenlere zorlamakta, ondan işaretler talep etmektedir. Bedenin bu siyasal olarak kuşatılması, karmaşık ve karşılıklı ilişkilere göre, onun ekonomik kullanımına bağlıdır; bedenin iktidar ve egemenlik ilişkileri tarafından kuşatılmasının nedeni, büyük ölçüde, üretim gücü olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat buna karşılık bedenin işgücü olarak oluşması ancak, onun bir tabiyet ilişkisi içine alınması ile mümkündür; beden ancak hem üretken beden hem de tabi kılınmış beden olduğunda yararlı güç haline gelebilmektedir*” (Foucault, 2000: 62-63). Foucault’un anlatımından da anlaşılacağı üzere devlet mekanizması, bedeni kontrol ederek onun üzerinden devleti yönetenlerin arzu ettiği, beden eğitimi ve jimnastik aracılığıyla atik, gayretli ve itaatkâr kişilerde oluşan kuvvetli ve şuurulu bir toplum meydana getirmeye çalışmıştır.

Bedenin, iktidar tarafından politik öznelleştirilmesiyle ilgili bir diğer önemli nokta, modern devletin sistematize ettiği “*topyekûn savaşlar*” evresinin başlamış olmasıdır. Napolyon Savaşları’yla (1800-1815) birlikte biçimsel olarak değişime uğrayan savaşlar artık profesyonel ordular yerine ulus-devlet modelinin ihtiyaç duyduğu “*halk orduları*” ile yapılmaya başlanmıştır. Böylece tüm ulusun aktif vatandaşlarının fiziksel ve ruhsal yeteneklerinin tamamının seferber

³Osmanlı’nın son döneminde arzulanan vatandaş tipinin açıklaması için bkz. Üstel, 2009a.

⁴Balkan Savaşları’nın kısa bir okuması için bkz. Beşikçi, 2013: 297-309.

edilmesini gerektiren topyekûn savaşlar evresi, yönetici eliti bu savaşların ideolojik altyapısını oluşturup uygulamaya itmiştir⁵.

Beden eğitiminin ve vatanseverlik duygularının yoğun olarak verildiği eğitimler ile toplum, topyekûn savaşın sivil cephesinin faal unsuru haline gelirken erkeklerin yanı sıra kadın ve çocuklara da savaşın ekonomi-politiği içinde aktif rol biçilmiştir (Cora, 2013: 51). Bu durum ulusçuluk düşüncesinin yükselişte olduğu bir dönemde beden eğitimi politikalarıyla, milliyetçi ve militarist düşüncelerine toplumsal taban temin etmeye çalışan iktidarların genç nesli savaş ortamına hazırlamasına ve gençlik örgütlerine militer hasletler yüklemesine neden olmuştur. Beden eğitimi ile amaç sadece ahlakî özelliklere sahip güzel bedenler yaratmak değil özlemi duyulan yeni “*ideal yurttaşı*” yetiştirmektir⁶. Yani fiziksel faaliyetler paramiliter bir yapıda değerlendirilip siyasî elitlerin yönetim ihtiyaçlarına uygun vatandaş tipini yetiştirmede başat rol oynuyordu⁷.

İmparatorluktan ulus-devlet modeline geçiş aşamasında yöneticiler, yeni siyasal yapıya uygun bireyleri yetiştirmek ve topyekûn savaşlar döneminde askerî güç potansiyeli oluşturmak amacıyla toplumun genelini kendi ihtiyaçları doğrultusunda mobilizasyonuna yöneltmek ve onları seferber etmek amacıyla çok sayıda paramiliter teşkilatı kurmanın yolunu açtılar. Kendi siyaset anlayışlarına uygun bir toplumsal-demografik altyapı oluşturma çabasına girdiler. Böylece yeni iktidar modeli, merkezî ve milliyetçi bir çizgi takip ederken, geliştirdiği politikalarla toplumu da kontrol altında tutup, daha derin nüfuz etmeye çalışıyordu⁸.

Osmanlı Devleti’nde zorunlu askerlik sistemini⁹ yaygınlaştırmaya ve topyekûn savaş dönemine uygun vatandaş yetiştirmeye gayret edildiği bir zamanda, Sosyal-Darwinist fikirlerin şekillendirdiği yönetici ve aydın elitler, beden eğitimi, askerî talimi ve izciliği esas alan

⁵ Savaş, çeşitli insan topluluklarının, devletlerin, birbirlerine karşı azımsanmayacak sıklıkta kullandıkları bir dış politika aracıdır. Özellikle Napolyon Savaşları ile birlikte savaş, silahlı kuvvetlerin yanında, diğer bütün unsurların içine dâhil olduğu bir çatışmaya dönüşmüştür. Topyekûn savaş kavramı da bu bağlamda, askerî terminolojide yerini almıştır. Topyekûn savaş, savaş esnasında sadece askerî kuvvetlerin değil, halkın maddî ve manevî güçlerinin tümüyle harekete geçirilmesidir. Napolyon Savaşları’ndan sonra artık sivil-asker ayrımı ortadan kalkmaya başlamış ve kitleler kendilerini savaşın içinde bulmuşlardır. Topyekûn savaş kavramının Osmanlı Devleti’ndeki yansımaları için bkz. Beşikçi, 2013: 205-226.

⁶ Geç Osmanlı ve Cumhuriyetin ilk yılları bağlamında modern vatandaşlık kavramının gelişimi için bkz. Kadioğlu, 1998: 23-42.

⁷ Paramiliter teşkilatlar kuruldukları dönemin koşulları ve ihtiyaçları doğrultusunda gençliğin savaş için fiziksel ve ruhsal açıdan hazırlanmasının, seferber edilmesinin birer aracıdır. Bu tür örgütler geniş bir mekânsal düzlemde var olup özgül örnekler değildirdir. Geniş bilgi için bkz. Yamak Ateş, 2012.

⁸ İktidarın gözetimindeki milliyetçi dalgalanmalar için bkz. Beşikçi, 2004: ss. 92-95.

⁹ Fransız Devrimi’nden sonra modern devlet, gücünü meşrulaştırmak ve “ancineregime” dönemindeki ayrıcalıkları yok etme pahasına eli silah tutan erkekler ile demokratik haklara sahip vatandaşlardan oluşan bir ordu yaratmak uğraşındaydı. Bunu zorunlu askerlik sistemiyle yapacaktı. Zorunlu askerlik sisteminin uygulanması ve yansımaları için bkz. Zürcher, 2003: 87-104.

vatanseverliği, kahramanlığı ve savaşçılığı empoze eden bir eğitim modeli geliştirmeye yönelmiştir¹⁰. 1908 İhtilali'nden sonra yeni modernist ve pozitivist iktidar, devlet-toplum ilişkilerinde paradigma değişikliğine gitmiş, halkı, iktidarın ortak bileşenine dönüştürüp askerlik kurumunu toplumsallaştırma gayretini hızlandırmıştır¹¹. Böylece topyekûn savaşın zor koşulları için bedenen ve ruhen hazırlanmış, hazır bir topluluk meydana getirilmiş olacaktır¹².

2. İttihat Terakki Hükümeti ve Genç Nesil

Çocuk ve genç nesil, 19. yüzyıl sanayileşme süreci ve modernleşen Avrupa düşünce sistemiyle görünür kılınmıştır. Fransız Devrimi aracılığıyla yayılan milliyetçi düşünceler, gençlerin içinde yer aldığı sosyal ve politik yapılanmaların yükselişine yol açmıştır. Bu açıdan toplumsal dönüşüm söz konusu olduğunda en önemli güç olarak genç nesil karşımıza çıkmaktadır. Savaşma yeteneğine sahip, dinamik güç olarak gençlik, tüm dünyada değişimin sembolü konumuna gelmiş ve politik özne statüsüne yerleştirilmiştir. Bu dönemde Avrupa'da mutlak monarşilerden meşrutî monarşilere geçiş, bir anlamda gençlik hareketleriyle özdeşleştirilmektedir (Yolcu, 2014: 159). Gerek ulusal devletlerin kurulma sürecinde gerek milliyetçi söylemlerde gençliğe önemli bir rol atfedilmişti. Genç nesil yeni organize olmakta olan toplumun başlıca aktörlerinden biri olarak politik sahnede yerini almıştır. *“Yenin oluşturulmasında gençlikler çift öneme sahiptirler: toplumun en genç, en eğitilmiş ve en modern elemanları olarak, onlar toplumun doğal ve doğrusal ilerlemesi için gerekli görüldüler. Aslında şunu söylemek mümkün ki gençlik, kurulmak istenen yeni toplumun vücudunu ve ruhunu oluşturuyordu”* (Lüküslü, 2013: 21-22).

Avrupa'da yaşanan gelişmeler Osmanlı Devleti'nde, Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler ile karşılık bulmuştur. Gençlik hareketlerinde temel motivasyonun *“İmparatorluğun kurtarılması”* olduğu anlaşılmaktadır. Batı'nın değerleriyle tanışmış gençler, kurtuluşun çaresini meşrutiyette görmekteydiler. İmparatorluğun son döneminde dinamik güç olarak gençliğin keşfiyse Balkan Savaşları'na denk düşmektedir. Savaşlar esnasında kurulan paramiliter dernekler aracılığıyla

¹⁰ Sosyal-Darwinizm ve Osmanlı aydınları arasındaki ilişki için bkz. Doğan, 2006. Bu ideolojinin Türkiye özelinde yorumu için bkz. Ünder, 2003: 427-437. Ayrıca bakınız. Toprak, 2013a.

¹¹ 1908 Devriminin anlaşılır bir yorumu için bkz. Kansu, 1995.

¹² Bu durum kendisine bir “asker-millet” yaratma projesi olarak ruh kazandırmıştır. “Asker-millet” kavramı Alman askerî kurmay olan Von Der Goltz (1843-1916) tarafından geliştirilmiştir. Osmanlı literatürüne “millet-i müsellaha” şeklinde geçmiş olan bu kavram; genel olarak toplumun savaş için seferber edilmesi çabaları ve bu çabaların sistematik ve örgütlü bir biçimde sürdürülmesi şeklinde tanımlanabilir. Millet-i müsellaha kavramının yorumu için bkz. Colmar Von Der Goltz, 2013.

gençliğin “*militer*” hasletler doğrultusunda yetiştirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Böylelikle gençliğin politik özneleştirilmesi siyasal elitlerin kontrolüne alınmıştır¹³.

Balkan Savaşları, yüzyıllar boyunca birlikte yaşayan unsurların bağımsızlık talebiyle “*öteki*” pozisyonuna geçmelerinin yanında, coğrafi olarak Doğu Trakya hariç tutulursa Osmanlı Devleti’nin Avrupa dışına iten bir sonuç yaratmıştır. Böylece imparatorluk kimliği yok olmaya yüz tutarken ulus-devlet kimliği Anadolu üzerinde inşa edilmeye başlanmıştır. Osmanlı Devleti’nin imparatorluk kimliğini kaybetmeye başladığı bir evrede yönetici elit, modernist ve millici bir program eşliğinde Müslüman-Türk kesiminin imparatorlukla bağıni güçlendirecek sembolik bir sadakat ilişkisi geliştirerek içeride devletin kontrol alanını genişletmek istemiştir. Osmanlı her ne kadar fiilen bir imparatorluk ise de artık bir ulusal devlet gibi düşünüyordu. Oysa II. Meşrutiyet’in liberal ortamı içinde Osmanlılık yeniden canlandırılmaya çalışılmış, cemaatlerden oluşan millet sistemi aşarak birey, devlete muhatap kılınmak istenmiştir. Ancak Avrupa’da güçlenen ulusçuluk rüzgârının etkisiyle, İmparatorluk içindeki farklı milletler silineceğine güçlenmiş ve Balkan Savaşları da Osmanlılık politikasına son noktayı koymuştur (Toprak, 2013: 201-202). Bu politikanın çöküşü, Türkçülük üzerinden yürütülen çalışmaları güçlendirmiş ve neticede ulus-devlete giden yolu açmıştır (Yolcu, 2014, s. 108). Bunda İttihat ve Terakki’nin iktidarı tam olarak ele geçirmesiyle yükselişe geçen paramiliter gençlik örgütleri ve Türkçülüğün vurgulanmaya başlanması oldukça etkilidir. Paramiliter gençlik örgütlerine hâkim olan duygu, Hasan Ali Yücel’in Vefa İdadisi’nde öğrenciyken (1913) Mektepli Dergisi’nin açmış olduğu yarışmaya gönderdiği, “*İntikam Olsun!*” başlıklı yazıdan da anlaşılmaktadır: “*Ey istikbalin genci, çalış! Yaşayacağın dünya kin dünyası, teneffüs edeceğin hava intikam olsun*” (Karaaslan, 2012: 58).

Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı genç nesli İzciler Ocağı gibi paramiliter derneklerin idman programları çerçevesinde yetiştirilmeye başlanmıştır. Savaş döneminde yayımlanan “*İdman Dergisi*”nde Cemil Bey, gençlerin “*memleketimizi kurtaracak amillerin en birincisi olan ‘terbiye-i bedeniyye’ yehidmet hususundaki mesaiye*” katılacağını beklediğini açıkça ifade etmektedir (Cora, 2007, p. 36). Savaş esnasında genç nesilden beklentiler, daha çok izcilik üzerine yazılan yazılar etrafında şekillenmiştir. “*İdman Dergisi*” bu noktada özel önem taşımaktadır (Yolcu, 2014: 109).

Vatandaşlığın ve askerliğin birbirine denk görülmeye başlandığı Balkan Savaşları sonrası evrede, asker-millet anlayışı Osmanlı İmparatorluğu’nda dönemin millici ruhuna uygun olarak kabul edilmiştir. Çünkü askerî dayanışma, işbirliği ve disiplin ilkeleri içinde yetişmiş gençlik,

¹³ İttihat ve Terakki rejimi altında sağlıklı, disiplinli ve fiziksel olarak eğitilmiş bir ulusal nesil yaratma çabaları için bkz. Okay, 2003: 152-156.

hiyerarşik olarak ona sunulan “ulusa” sonsuz bağlılık gösterecekti (Yolcu, 2014: 109-110). Balkan Savaşları, bir taraftan İttihat ve Terakki yönetiminin gençleri paramiliter dernekler aracılığıyla militer amaçlar doğrultusunda ideolojik eğitim sürecinden geçirme sürecini başlatırken diğer taraftan hem savaştan güç olarak gençlerin tarihî misyonunu ortaya koyması hem de Türkçülük akımının yükselişe geçmesiyle ulus inşasının gençlik üzerinde doğrudan izlenebildiği tarihî bir vakalardır. Bu doğrultuda izcilik gibi gençlik derneklerinden ve bu derneklerin yayın organlarından sıklıkla faydalanmışlardır. Nitekim gençlik örgütlerinin İttihatçılar tarafından oluşturulması ya da onların denetiminde olması devlet-gençlik-beden-eğitim ilişkisinin yoğunlaşmış bir tezahürüdür. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin (İTC) iktidarında okulların siyasal toplumsallaşmayı oluşturmada yetersiz kaldığı noktada tamamlayıcı misyon bir nevi gençlik derneklerine verilmiştir¹⁴.

Osmanlı Devleti’nin son döneminde gençliği mobilize etmeyi hedefleyen çok sayıda teşkilat ortaya çıkmıştır. Savaş koşullarında gençliğe askeri değerleri aşılama amacının öne çıktığı ama bir yandan kamu sağlığını koruma bir yandan da Türklük bilincini oluşturma gibi amaçlarını da sahiplenen gençlik derneklerinin kurulduğu gözlenmiştir (Demirci, 2003: 62). Zafer Toprak’a göre söz konusu bu dernekler devlete egemen olan “İttihat Terakki’nin yan örgütleridir” (Toprak, 1985: 531).

2.1. Türk Ocağı

II. Meşrutiyet döneminde gençlerin örgütlenme faaliyetlerinde, 1908’de kültürel ve bilimsel amaçla kurulan Türk Derneği önemli bir yere sahiptir. 1911’de ise daha sonra yerini Türk Ocağı’na bırakacak olan Türk Yurdu Derneği kurulmuştur¹⁵. Askerî Tıbbiye Mektebi’nin öğrencileri tarafından kuruluş çalışmaları başlatılan Türk Ocağı, gençler arasında Türkçülük akımının yükselişe geçtiğini göstermesi bakımından önemlidir. Dernek, selefleri gibi siyasal alanın dışında kalıp ulusal ve toplumsal konularda faaliyet göstermeyi amaçlamıştır (Üstel, 2010: 52). Türk Ocağı Nizamnamesi’nin 3. maddesine göre; “Ocak, siyasetle uğraşmaz; hiçbir Ocaklı, Cemiyeti siyasî emellerine alet edemez” (Tunaya, 1988: 439).

Derneğin resmî kuruluşu Birinci Balkan Savaşı’na denk düşmektedir. Türk milliyetçiliğinin yükselişe geçmesinde önemli bir yeri olan Balkan Savaşları, Türk Ocağı’nın yürüttüğü siyasette de belirleyici olmuştur. Daha önce kültürel milliyetçilik olarak formüle edilen Türk milliyetçiliği, bu esnada siyasî bir kimliğe bürünmeye başlamıştır (Yolcu, 2014: 110-111). Bu yönelim Türk

¹⁴İttihat ve Terakki Partisi beden eğitimi ve spor uygulamaları için bkz. Sivaz, 2016.

¹⁵Bu derneğin milliyetçi söylemlerinin yorumu için bkz. Kurt, 2012.

Ocağı'nda da kendini belli etmiştir. Türk Ocağı'nın amacını açıklayan Türk Ocağı Nizamnamesi'nin 2. maddesindeki, “*Cemiyetin maksadı Akvam-ı İslamiye'nin bir rükn-i mühimi olan Türkler'in, milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve ilasıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır*” (Üstel, 2010: 52)ifadesi, imparatorluğu bütün unsurlarıyla bir arada tutmaya dayanan Osmanlıcılık politikasına riayet edilmediğini göstermektedir. Türk Ocağı'nın 1912'den sonraki deneyimleri gençlik hareketinin dışında olsa da gençlerin bir teşkilat altında toplanması açısından oldukça önemlidir (Üstel, 2009: 263-264).

Osmanlı Devleti'nde Balkan Savaşları sonrası yazılan eserlerde, milliyetçilik vurgulu askerî eğitimin yükselişine dair söylem dikkat çekmektedir¹⁶. Artık “*vatan*”dan kasıt, Osmanlı Devleti'nin geniş coğrafyası ve onun bütün unsurları değil, doğrudan etnik olarak Türkler ve yaklaşık şimdiki Türkiye topraklarıdır. Ayrıca Balkan Savaşları karmaşası ve hemen sonrasında başlayan Cihan Harbi gençlerin askerlikten önce askerî eğitim faaliyetleriyle hazırlanmaları gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Artık millî bilinç etrafında eğitilecek gençler, paramiliter örgütler altında toplanıp izcilik gibi faaliyetlerle askerliğe ısındırılacaktı. İttihat ve Terakki'nin iktidar yıllarına rastlayan bu türden dernekler kitleleri milliyetçilik boyutuyla mobilize etme aracı olarak da kullanılmaktaydı (Yolcu, 2014: 113-114).

İTC yönetimi, paramiliter dernekleri, gençleri sürekli seferberlik psikolojisi içinde tutmak için aktif bir biçimde kullanmıştır. Balkan Savaşları'ndan önce başlayan militarist beden eğitimi anlayışı ve izcilik uygulamaları, savaş seferberliğinin aciliyetiyleparamiliter boyut kazanmıştır. Dernekler, devlet merkezli değerlendirmelerin boş bıraktığı alanı doldurarak savaşa yönelik toplumsal hareketlilikte anahtar rol üstlenmişlerdi (Beşikçi, 2009: 91). II. Meşrutiyet'i takiben Türk Gücü, İzciler Ocağı, Osmanlı Güç ve Genç Dernekleri gibi örgütlenmelerden, “*gürbüz*” Türk gençliğinin Avrupa örnekleri doğrultusunda Anadolu halkını silkeleyip uyandırması beklenmiştir (Yolcu, 2014: 114). Bu paramiliter örgütlenmeler, II. Meşrutiyet ile yükselişe geçen Türkçülük düşüncesinin toplumsal boyutunu simgelemektedir. Bu derneklerin her biri, farklı tonlarda, askere alınmadan önce askerlik bilgileri öğreten yapıları (Toprak, 2013: 199).

2.2. Türk Gücü Cemiyeti

Türk Ocağı, nizamnamesi doğrultusunda 20 yaş ve üzeri gençleri üye olarak kabul etmekteydi. Dolayısıyla 20 yaş altı gençliği kapsamamaktaydı. 20 yaş altının teşkilatlandırılması amacıyla Türk Gücü Cemiyeti, 14 Mart 1913'te kurulmuştur. Tüzüğüne göre dernek, “*milletine*

¹⁶ Balkan Savaşları ile ilgili farklı bir yorum denemesi için bkz. Balcı Akarlı, 2002: 64-67.

candan bağlı” her gence açtı ve 15 yaşından aşağı olmamak şartıyla 20 yaşına kadar olan bütün gençleri üyeliğe davet etmekteydi (Yolcu, 2014: 115). Ziya Gökalp’ın dernek için Atilla marşını yazması, dönemin aydınlarının bu tür yapılara verdiği önemi göstermektedir. Tarık Zafer Tunaya’ya göre, Türk Gücü Cemiyeti, İttihat ve Terakki’nin gençlik derneği olarak planlanmıştır (Tunaya, 1988: 458-459). Zafer Toprak da aynı doğrultuda Türk Gücü Cemiyeti’nin İttihatçı çevrelerden destek aldığını belirtmektedir (Toprak, 1979, s. 96). Türk Gücü, Osmanlı Devleti’nin son döneminde gençlerin izcilik öncesi eğitim faaliyetleriyle örgütlü hareket kabiliyetlerini arttırmaktaydı. Aynı zamanda sağlık örgütü olarak koruyucu hekimlik ve çevre sorunları üzerine çalışıyordu. Adından da anlaşılacağı üzere millî kimlik inşasına da katkı sunmaktaydı (Yolcu, 2014: 115).

Dernek, Balkan Savaşlarındaki yenilgi dolayısıyla gençlerin bedenlen gelişmelerini öncelikli hedefi saymaktaydı. Bulgar ordusunun savaşındaki başarısı “*Yunak*” teşkilatına dayandırıldığından, ona benzer bir örgütlenme arzulanmıştır¹⁷. Sosyal-Darwinist bir refleksle gençlerin hayatta kalmaları ile fiziksel güçleri arasında bir bağlantı kurulmuştur. Zaten derneğin parolası, “*Türk’ün gücü her şeye yeter!*”dir. Bunun için gençleri beden terbiyesi ve izcilikle eğitmeli ve “*millet-i müsellaha*”ya dönüştürmeliydi. “*Merkezi İstanbul’da olmak üzere ‘Türk Gücü’ adıyla ve ‘Türk’ün Gücü Her Şeye Yeter’ şiarıyla bir terbiye-i bedeniyye ve hıfzıssıhha cemiyeti kurulmuştur. Terbiye-i bedeniyyeden maksat Türklerin ahval-i sıhhiyelerini ıslah ve teşekkülât-ı bedeniyyelerini takviye ve tekâmül ettirerek milleti maişet-i hâzıranıncab ettirdiği ve her türlü mesai ve mübarezata mütehammil ve çevik ve çâlâk kılmaktır. Bunun için makul ve fenni jimnastik ve sporların vâsi miyasta memlekette neşir ve tamimine çalışılacaktır. Kılavuzluk usulüyle gençler askerliğe hazırlanacaktır. Ve terbiye-i askeriye ile millet yine o silahşör ve o cendi millet haline getirilecektir.*” (*Türk Gücü’nün Umumi Nizamı, Madde: 1*) (Yolcu, 2014: 115-116).

¹⁷ Osmanlı İmparatorluğu’nun Bulgar topraklarındaki zayıflığı, Bulgarlara nihaî hedeflerine ulaşma fırsatı ve cesareti vermiş, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında özerk bir devlet kurulması için ulusal bilinci uyandırmıştır. Aynı dönemde jimnastik, özellikle jimnastik dernekleri biçiminde yeni başlayan bir Bulgar ulusal kimliğinin inşası ve yayılmasında önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Todor Yonchev gibi Bulgar reformcular ve modernistler jimnastiği kitleleri, özellikle de Bulgar gençleri dönüştürmek için bir platform olarak yaymıştır. 1898’de Bulgar gençlerini ülkenin kurtuluşu için eğitmek amacıyla Bulgar Jimnastik Dernekleri Birliği kurulmuştur. Yunak (kahraman) Birliği olarak da bilinen birlik, Bulgaristan ve Doğu Rumeli’den farklı jimnastik derneklerinden oluşuyordu. Yunak hareketinin Osmanlı İmparatorluğu için zararlı sonuçları olduğu kanıtlanmış olsa da Osmanlıların bölgedeki otorite ve nüfuz eksikliği ve Rusların Bulgarlara verdiği destek onların eylemlerini kısıtlamayı engellemiştir. Özçakar, 2019: 186-206.

2.3. İzcilik

Beden terbiyesininulus inşa sürecinde üstlendiği işlevsel rol devleti yönetenlerin bu faaliyetleri içeren paramiliter örgütlere ilgiyle yaklaşmasına sebebiyet vermiştir. Bu örgütlerden biri olan izcilik, çocukları beden ve ruhen geliştirmeyi amaçlayan toplumsal bir hareketti. Temellerini modernite ile birlikte Avrupa'daki toplumsal ve politik değişimlerden alan bu teşkilatın öncülü, İngiltere'de gençliği kontrol altında tutmak ve onların enerjilerinden faydalanmak amacıyla 1880'lerde ortaya çıkmıştı. Fakat asıl olarak Boer Savaşları (1899-1902) sırasında gençliğin seferber edilmesiyle izciliğe doğru ilk adımları İngiliz General Baden Powell attı. İçerdiği pedagojik ve paramiliter öğelerin çağın ihtiyaçlarına uygun olması popülaritesini yaygınlaştırmıştır¹⁸.

Osmanlı Devleti'nin İzci Teşkilatı'nın var oluş nedenlerini, faaliyetlerini Avrupa'da 20. yüzyılın ilk yarısında yaygınlık kazanmış olan benzerleri çerçevesinde incelemek gerekir. Bu dönemde birçok ülkede izciliğin örgütlenerek yaygınlaşması, Osmanlı Devleti'nde de izciliğin örgütlenmesinde etkili olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde kurulan izci dernekleri Müslüman-Türk nüfusun yanı sıra gayrimüslim tebaa arasında da popülerlik ve yaygınlık kazanmıştır¹⁹. Bu dernekler geleceğin disiplinli, itaatkâr, fiziksel açıdan güçlü ve idmanlı, kendine yeten, medenî ve eril yurttaşlarını yetiştirmek amacıyla Osmanlı gençliğini eğitmeye ve seferber etmeye yönelik bir teşkilat vasfıyla faaliyet göstermiştir. İktidarın toplum üzerinde otoritesini tesis etmek için oluşturduğu çeşitli örgütsel yapılanmalar ona daha geniş etkinlik alanları vermiştir. Bu açıdan izciliğe İttihatçıların, bu amacı da göz önünde bulundurarak gençliğin içine nüfuz etmesi şeklinde bakmak mümkündür. İzcilik esasında liberal ve orta sınıf değerleri olarak adlandırılan ölçülü, azimli ve çalışkan olmak gibi değerleri empoze etme amacındayken bu şiarlar Osmanlı Devleti'nde - dönemin savaşlar evresi olması nedeniyle- yerini kahramanlık ve fedakârlık gibi daha çok Alman ve İsveç jimnastiğinin benimsediği militarist değerlere bırakmıştır. Dönemin atmosferinin bu tür yapılanmaların oluşumuna uygun olması, iktidarın toplumsal dokulara nüfuz etmesini kolaylaştırıcı bir etki yaratmıştır. Bu durum, diğer paramiliter gençlik örgütleri için de geçerlidir²⁰.

Osmanlı Devleti'ne Meşrutiyet döneminde gelmiş izcilik, bireysel çabalara dayanarak varlığını sürdürmüştür. Balkan Savaşları'ndan sonra, İTC'nin gençliğin birlik ve beraberlik içinde eğitime düşüncesi somutlaşınca kurumsal bir kimliğe kavuşan teşkilat, HaroldParfitt önderliğinde

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yamak Ateş, 2012.

¹⁹ Osmanlı Rumlarının teşkil ettikleri izci dernekleri için bkz. ÖzçakırandaBaşkutlu, 2019, 1299-1311.

²⁰ Geniş bilgi için bkz. Akcan, 2015; Yamak Ateş, 2012.

Harbiye Nezareti bünyesinde teşkil edilmiştir. İzciliğin askeriye bağlanması, bu teşkilatın savaşta ihtiyaç duyulabilecek hazır kuvvetin teminini sağlayan bir örgüt olduğuna işaret ediyordu. Özellikle Cihan Harbi'nin hemen öncesinde Harbiye ve Maarif Nezaretleri, Enver Paşa'nın denetiminde Türklerin gittiği okullarda izci derneği kurmak için çalışmalar başlatmıştır (Gencer, 2003: 89). Fakat sonraki gelişmeler izciliğin Harbiye Nezareti'nin amaçlarını gerçekleştirmede cılız kaldığını ortaya koymuş, izciliği de kapsayan farklı gençlik derneklerinin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

2.4. Osmanlı Güç Dernekleri

Güç Dernekleri, Osmanlı Devleti'nde gençlik dernekleri açısından önemli bir yere sahiptir. Balkan Savaşları'nın geride bıraktığı yıkım Cihan Harbi'nin yarattığı telaş; izcilik ile başlayan çizgiyi kurumsallaştırıp, yaygınlaştırmakla birlikte, askerî bir çizgiye de kaydırmıştır (Toprak, 1998: 19). Osmanlı Güç Dernekleri, 1914 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Gençleri manen ve madden vatan savunmasına hazırlama, sağlam ve kavî bir vatanperverlik düşüncesini aşılama amacını taşıyan Osmanlı Güç Dernekleri, ihtiyarî ve mecburî olmak üzere iki farklı yapıya dayanmaktaydı. Güç Derneklerinin kuruluşu, resmî okullarda, resmî müesseselerde ve medreselerde zorunluydu. Özel okullar, cemaat mektepleri ve okul dışı kurumlarda ise isteğe bağlı olarak teşkilatlanabilecekti. Gerek ihtiyarî gerekse de mecburî bir şekilde teşkilatlınsın, bu derneğin denetimi Harbiye Nezareti'nde olacaktı (Tunaya, 1988: 465). Başka bir deyişle derneğin okullara yönelik kısmı "*Osmanlı Mektep Gücü*", okulun dışında kalan kısmı ise "*Osmanlı Gücü*" olarak planlanmıştı. Osmanlı Güç Dernekleri'nin teşkilat yapısı en alttaki şubelerinden başlayarak Harbiye Nezareti'ne kadar uzanan hiyerarşik yapıya sahipti. Dernek, askerlik çağına gelmemiş, okul dışındaki gençliği askerliğe özendirmeye, onlar için askerliği cazip kılmaya dönük birtakım faaliyetler yürütüyordu. Fakat Cihan Harbi öncesi büyük umutlarla teşkilatlanan Güç Dernekleri, savaş ve seferberlik koşullarının yoğun etkisi altında beklentilere cevap verememiştir. Bu nedenle de yerine daha etkin ve kapsamlı bir teşkilat yapısına sahip Genç Dernekleri kurulmuştur (Toprak, 1979: 96).

2.5. Osmanlı Genç Dernekleri

Paramiliter yapılanmalar konusunda yeterince donanıma sahip olmayan Osmanlılar, dönemin dış politika eğilimleri doğrultusunda dışarıdan uzmanlar temin ediyordu. Cihan Harbi öncesinde İngiltere ile yakınlaşma neticesinde İzciler Ocağı'nın teşkilini İngiliz asıllı Mösyö Harold Parfitt'e yaptıran İttihat ve Terakki Partisi, ardından ibre Almanya'ya dönünce Alman subay Heinrich Leonhard Emanuel von Hoff'u (1868-1941) Osmanlı Genç Dernekleri'ni teşkil etmek için

getirmiştir. Alman subay vonHoff'un çağrılmasında Osmanlı Ordusu'nda 1883'ten beri görevli olup devletin askerî düşünüşünde önemli etki bırakan Mareşal von der Goltz'ün önerisi etkili olmuştur. HeinrichLeonhardEmanuelvonHoff, Osmanlı Devleti'nin genç nüfusunu güçlü, sağlıklı, fikren ve bedenen savaşıma güç ve kabiliyetine sahip neferlerden oluşan bir topluluğa dönüştürmek ve gençleri eğiterek orduya dahil olmadıkları halde tıpkı Alman gençleri gibi cephe gerisindeki hizmetleri başarıyla yerine getirerek ordunun başarısına katkıda bulunmak amacıyla hem danışman/eğitmen hem de genel müfettiş olarak görev yapacaktı (Gencer, 2015).

Genç Dernekleri 17 Nisan 1916 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur. Mehmet Beşikçi'ye göre, Genç Dernekleri'nin temel amacı genç neslin bedenine ve ruhuna itaat kavramını yerleştirmektir. Merkeziyetçi bir yapıda faaliyetlerini yürüten dernek Alman modeli esasına dayanan bir gençlik modeli oluşturmaya çalışmıştı (Beşikçi, 2009: 62). Beşikçi'nin aktardığına göre, "*nizam ve intizama ve emre itaate alışmak*" derneğin gençlere yüklediği temel motivasyondur. Burada bahsedilen itaat kavramı devlete karşı görev bilinciyle, "*gönüllülük*" içeren bir uyum sürecidir. Beşikçi, bu itaat kavramıyla amacın topluma dayanışma ruhunun verilmeye çalışıldığını aktarmaktadır (Beşikçi, 2009: 70). Sadık Sarısaman, Genç Dernekleri'nin militer yapısını kabul etmekle birlikte Genç Dernekleri'nde yürütülen çalışmaların "*kesinlikle bir askerlik hizmeti olarak*" kabul edilemeyeceğini, Genç Dernekleri'nin askerlik öncesi "*bir kurs*" niteliği taşıdığını belirtmektedir (Sarısaman, 2000: 467). Sanem Yamak Ateş, Genç Dernekleri'nin daha ziyade "*savaşa hazırlamak*", "*askere hazırlamak*" "*cephenin ihtiyaçlarını karşılamak*" gibi askeri fonksiyonlarını öne çıkarmıştır (Ateş, 2012: 536).

Erol Akcan ise Osmanlı Genç Dernekleri'nin, Balkan mağlubiyeti sonrası vücut bulan bir düşüncenin savaş içerisindeki tezahürü olduğunu dile getirmiştir. Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti'nin, bir zamanlar egemenliğinde olan Balkan devletlerinin gerisinde kaldığının elitlerce anlaşıldığını söyleyen Akcan, Osmanlı Devleti'ni yeniden eski gücüne kavuşturmak için bir ulus bilinci düşüncesinin oluşmaya başladığını vurgulamıştır. Akcan, güçlü bir milletin, ruhen, bedenen, ahlaken ve fikren iyi eğitilmiş genç bir nesle oluşturulabileceğine dikkat çektikten sonra Osmanlı Genç Dernekleri'nin Osmanlı-Alman iş birliğinin bir tezahürü olduğunu belirtmektedir (Akcan, 2015: 304). Genç Dernekleri'nin teşkil edilmesinde askerî kaygıların yanı sıra bedenen, ruhen ve ahlaken sağlam ve kuvvetli bir nesil yetiştirme amacının da baskın olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti, 1911 Trablusgarp Savaşı ile kendisini Balkan ve Cihan Harbi'nin de dâhil olduğu uzun ve çetrefilli bir savaşlar dizisinin içinde bulmuştur. Bu yoğun savaş serisi için insan

kaynağının seferberliği büyük önem taşıyordu. Bu açıdan genç neslin savaş koşullarına uygun eğitimi savaşın gidişatını belirleyen unsurlardan biriydi (Beşikçi, 2009: 59). 1913 yılında gerçekleşen Bab-ı Ali baskını sonrası dönemde birtakım yarı resmî paramiliter dernekler kurulmuştur. Önce, 1914 yılının ilk aylarında İzciler Ocağı, daha sonra 1914 yılında Osmanlı Güç Dernekleri, ardından Cihan Harbi'nin en kritik günlerinde 1916 yılında Osmanlı Genç Dernekleri teşkil edilmiştir. Bu üç dernek, vatanseverlik ve milliyetçilik eksenli siyasî söylemleriyle Meşrutiyet yıllarında kamusal alandaki faaliyetleri etkilemiştir. Osmanlı siyasî eliti paramiliter dernekler aracılığıyla, devlet-toplum ilişkisine yönelik organik bir anlayışın egemen hale gelmesini sağlamaya çalışmıştır. Dönemin Osmanlı yöneticileri bu üç derneği açıkça yarı resmî kurumlar olarak görmüş ve yürüttükleri faaliyetler itibarıyla devleti tamamlayıcı bir misyon atfetmişlerdir. Bu derneklerin üçü de yalnızca merkez şubelerinin bulunduğu İstanbul'da değil, imparatorluğun birçok vilayetinde gençlerin militer ve sosyal aktivitelere katılımını mümkün kılan geniş bir zeminin oluşmasına büyük katkıda bulunmuştur. Osmanlı yöneticileri, gittikçe karmaşıklaşan iç ve dış siyasetin belirleyiciliğinde mümkün olduğu kadar toplumsal grupların vatanseverlik ve milliyetçilik doğrultusunda politizasyonunu sağlamaya çalışmıştır. Genellikle Harbiye Nezareti'nin yarı resmî uzantıları gibi çalışan bu dernekler gençliğin maddî ve manevî enerjisini millî çıkarlar doğrultusunda yönlendirebilmek için çaba sarf etmişlerdir (Beşikçi, 2009: 49-92).

Sonuç

Gençliğin paramiliter yapılanmalar altında örgütlenmesi, iktidarın gençliği kontrol altında tutması ve denetlemesi açısından da önemlidir. İttihatçıların iktidarında gençlik, siyasî dinamikler, göç, karışıklıklar ve savaşlar çerçevesinde şekillenmiştir. Fakat gözden kaçırılmamalıdır ki İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gençlik politikalarına sürekli savaş ve militarizm²¹ bağlamında yaklaşmak, iktidarın gençlik üzerindeki sosyal disiplinizasyon politikalarını gözden kaçırmamıza sebep olabilir²². Gençlik derneklerinin, paramiliter boyutunun olduğu kadar toplumsallaşma boyutunun da olması, tarihsel süreç içinde herkes tarafından kabul edilmiştir. Bununla birlikte bu boyutlardan hangisinin ön planda tutulacağına o günün konjonktürü ve yönetim anlayışı karar vermiştir.

²¹ Murat Belge'ye göre militarizm, sivilleri ve kadınlarıyla toplumun tamamını, çocukluktan başlayarak askerî değerler ve normlar çerçevesinde eğitmek, bu çerçevede davranmaya çağırarak, askerliği askerliğin dışına çıkarmak ve genel bir "yaşam üslubu" haline getirmek demektir. Bunun da anlamı, bunu seçen toplumun, yapmaya kalkıştığı her işi askerî yöntemle yapmaya karar vermiş olmasıdır. Belge, 2011: 150.

²² Sosyal disiplinizasyon olgusunun modern devlet yapılanmaları eşliğinde oluşumunun Mısır üzerinden dikkat çekici bir okuması için bkz. Mitchell, 2001.

Geç dönem Osmanlı yönetici ve aydınları eğitim ve hukuk alanında yaptıkları düzenlemelerle milli bir bilince sahip nesiller yetiştirmeyi amaçlamıştır. Ulus-devlet modeli çerçevesinde oluşturulan gençlik derneklerine hâkim olan düşünce yapısı bu yöndeydi. İdeal vatandaş, yalnızca politik bakımdan değil bedenen ve ruhen de yetiştirilmek istenmişti. İttihatçı elitler, genç neslin eğitimini, sadece okul kurumuyla sınırlı tutmadı. Özellikle aile kurumunu bir eğitim yuvası olarak yeniden tasarlamak istedi. Anne olarak kadının eğitimine büyük önem vermeye başladılar. Ulusun biyolojik taşıyıcı olarak görülen kadının, çocuğun eğitimindeki önemini farkında olarak, toplumsal rolü yeniden çizilmeye çalışıldı. Bu bakımdan ideal yurttaşın yetişmesi, çocuk kadar annenin eğitimini de önemli kılmıştı. Burada da disiplin ve dayanıklılık üzerinden toplumda cinsiyet rolleri tekrar kurgulanıyordu.

Bu çalışma esnasında, iktidarın, modern devlet siyasetinin temel unsurlarından sayılan disiplinize edilmiş insan bedeniyle, her genci çalışkan ve itaatkâr bir siyasî özneye dönüştürmenin çabasında olduğu görülmüştür. Yönetici elitlerin, gençliği, Birinci Balkan Savaşı'nda alınan mağlubiyetten sonra, bedenen ve ruhen savaş ortamına hazırlamak için Alman modeli eksenli militerformasyonlar ürettiği görülmüştür. Bunda asker-millet düşüncesine taban bulma amacı, Sosyal-Darwinist fikirler, gençlerin ruhen ve bedenen savaşmak için yetersiz donanımına sahip oldukları ve bu sorunu ortadan kaldırmak için beden terbiyesini, izciliği, askerî talimleri esas alan ve vatanperverliği, kahramanlığı ve savaşçı ruhu aşıl原因an bir eğitimin gerekli olduğu yönünde dönemin aydın elitleri tarafından ileri sürülen görüşlerin ve yaklaşmakta olan Cihan Harbi'nin etkili olduğuna kanaat getirilmiştir. İktidarın "*Harb-i Umumi*" esnasında savaşın acil ihtiyaçları doğrultusunda, izcilik hareketinden daha kapsamlı ve etkin bir örgütlenme çabasına giriştiği gözlenirse de, savaş koşullarından kaynaklı örgütlenme ve faaliyet yürütme sıkıntısı nedeniyle istenen düzeyde bir sonuca varılamamıştır.

Batı'da egemen olan milliyetçi gençlik ve sağlık kültürünün geç dönem Osmanlı gençlik politikalarını etkilediği görülmüştür. Osmanlı Devleti'nde kurulan gençlik derneklerinin militarist yanı onların gençliğin sosyal kültürel eğitimindeki rollerini göz ardı etmeyi gerektirmez. Meseleyi sadece gençleri askerileştirme bağlamında değerlendirmek hatalı ve eksik sonuçlar doğuracaktır. Tek boyutlu yaklaşım her şeyden önce daha geniş bir anlatım kurgusunun kaçırılmasına yol açabilir. Gençlik politikalarının, o dönemin egemen ulus-devlet paradigmasının ihtiyaç duyduğu yeni vatandaş tipi, yani gençliğin sosyalleştirilerek modern yurttaşlar haline getirilip nüfusu ve gündelik hayatı yönetme projesinin bir boyutu olarak okunması daha açıklayıcı bir çerçeve sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Akarlı, Hülya Balcı (2002). “Ömer Seyfettin’in Gözünden Balkan Savaşı”. *Toplumsal Tarih*, Sayı: 104, Ağustos, s. 64-67.
- Akcan, Erol (2015). *İttihat ve Terakki Fırkası'nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ateş, Sanem Yamak (2012). *Asker Evlatlar Yetiştirmek: II. Meşrutiyet Dönemi'nde Beden Terbiyesi, Askerî Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Belge, Murat (2011). *Militarist Modernleşme*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beşikçi, Mehmet (2009). “Militarizm, Topkekûn Savaş ve Gençliğin Seferber Edilmesi: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nda Paramiliter Dernekler”. *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Sayı: 248, Bahar, s. 49-92.
- Beşikçi, Mehmet (2013). “Topyekûn Seferberlik ve On Yıllık Harp”. *Osmanlı Askerî Tarihi Yenileşme Dönemi Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, İstanbul: Timaş Yayınları, s. 205-226.
- Beşikçi, Mehmet (2004). “İktidarın Çelik Sembolleri: I. Dünya Savaşı'nda Donanma Sembolizmi ve Milliyetçi Propaganda”. *Toplumsal Tarih*, Sayı: 127, Haziran, s. 92-95.
- Beşikçi, Mehmet (2013). “Bir Yenilginin Anatomisi: Balkan Harbi'nde Osmanlı Seferberliği”, 1912-1913. *Yeni Bir Askerî Tarih Özlemi İçinde*, Ed.: Kahraman Şakul, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 297-309.
- Tilly, Charles (2000). *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*. Çev.: Kudret Emiroğlu, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Colmar Von Der Goltz (2013), *Millet-i Müselleha (Ordu-Millet)*. Yay. Hazır.: İsmet Sarıbal.
- Cora, Y. Tolga (2013). “Asker Vatandaşlar ve Kahraman Erkekler: Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı Dönemlerinde Beden Terbiyesi Aracılığıyla İdeal Erkekliğin Kurgulanması”. *Erkek Millet Asker Millet: Türkiye'de Militarizm, Milliyetçilik, Erkeklikler*, Ed.: Nurseli Yeşim Sünbuloğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 45-74.

- Cora, Y. Tolga (2007). *Constructing and Mobilizing the "Nation" through Sports: State, Physical Education and Nationalism under the Young Turk Role (198-1918)*. Master Thesis, Central European University.
- Demirci, Aliyar (2003). "Tek Parti Döneminde Siyaset-Gençlik İlişkilerine Bir Örnek: Gençlik Teşkilatı Tasarıları". *AÜSBF Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 2, ss. 55-77.
- Doğan, Atila (2006). *Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ergut, Ferdan (2010). *İkinci Meşrutiyet'i Yeniden Düşünmek*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Foucault, Micheal (2000). *Hapishanenin Doğuşu*, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay. İstanbul: İmge Yayınları.
- Gencer, Mustafa (2003). *Jöntürk Modernizmi ve "Alman Ruhu": 1908-1918 Dönemi Türk-Alman İlişkileri ve Eğitim*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gencer, Mustafa (2015). "Hoff, Heinrich Leonhard Emanuel von". *1914-18- Online International Encyclopedia Of The First World War*, Erişim Tarihi: 1 Eylül 2015.
- Kadıoğlu, Ayşe (1998). Citizenship and individuation in Turkey: The triumph of will over reason. *CEMOTI, Cahiers d'Études sur la Méditerranée Orientale et le monde Turco-Iranien*, 26, pp. 23-42.
- Kansu, Aykut (1995). *1908 Devrimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaaslan Şanlı, Halise (2012). *Hasan Ali Yücel Konuşmaları*. Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Kurt, Ümit (2012). *Türk'ün Büyük, Biçare Irkı: Türk Yurdu'nda Milliyetçiliğin Esasları (1911-1916)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lüküslü, Demet (2013). *Türkiye'de Gençlik Miti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mitchell, Timothy (2001). *Mısır'ın Sömürgeleştirilmesi*. Çev.: Zeynep Altok. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okay, Cüneyd (2003). "Sport and Nation Building: Gymnastics and Sport in the Ottoman State and the Committee of Union and Progress 1908-18". *International Journal of the History of Sport*, 20(1), pp. 152-156.

- Özçakır, Sabri and Başkutlu, Salih (2019). The Corps of Rum Scouts of Istanbul According To Ottoman Archival Documents in The Armistice Period (1918-1922). *History Studies International Journal Of History*,11(4), pp. 1299-1311.
- Özçakır, Sabri (2019). ‘Heroes! Bring Happiness to Your Motherland! Long Live the Yunaks’: The Bulgarian Yunak Gymnastics Movement in the late Ottoman Period”. *The International Journal of the History of Sport*,36 (2-3), pp. 186-206.
- Özçakır, Sabri ve Yıldırım, İbrahim (2016). “II. Meşrutiyet Dönemi Beden Eğitiminde Çağdaş Dönüşümler (1908-1918)”. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, s. 15-29.
- Sarısaman, Sadık (2000). “Birinci Dünya Savaşı’nda İhtiyat Kuvveti Olarak Kurulan Osmanlı Genç Dernekleri”. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, No:11, s. 439-501.
- Sivaz, Bayram Ali (2016). *İttihat ve Terakki Partisinin Beden Eğitimi ve Spor Politikaları ve Uygulamaları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi
- Somer, Murat (2015). *Milada Dönüşü*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Toprak, Zafer (2013a). *Darwin’den Dersim’e Cumhuriyet ve Antropoloji*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Toprak, Zafer (2013). *Türkiye’de Popülizm 1908-1923*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Toprak, Zafer (1985). “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Paramiliter Gençlik Örgütleri”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 2, Yayın Yönetmeni: Murat Belge, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 531-536.
- Toprak, Zafer (1979). “İttihat ve Terakki’nin Paramiliter Gençlik Örgütleri”. *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, Beşerî Bilimler-Humanities, Vol. 7, s. 95-113.
- Toprak, Zafer (1998). “Meşrutiyet ve Mütareke Yıllarında Türkiye’de İzcilik”. *Toplumsal Tarih*, Sayı: 52, Nisan, s.13-20.
- Tunaya, Tarık Zafer (1988). *Türkiye’de Siyasal Partiler I*, Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Ünder, Hasan (2003). Türkiye’de Sosyal Darwinizm Düşüncesi. *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce*, Cilt 4: Milliyetçilik, Ed.: Tanıl Bora, İletişim Yayınları, s.427-437.

Üstel, Füsun (2010). *Türk Ocakları (1912-1931)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Üstel, Füsun (2009). "Türk Ocakları". *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce IV: Milliyetçilik*,

Ed.Murat Gültekingil, Tanıl Bora. İstanbul: İletişim Yayınları.

Üstel, Füsun (2009a). "*Makbul Vatandaş*"ın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yolcu, Serap (2014). *Türkiye'de Bir Politik Özne Olarak Gençliğin İnşası (1930-1946)*,
Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Zürcher, Eric Jan (2003). "Teoride ve Pratikte Osmanlı Zorunlu Askerlik Sistemi (1844-1918).
(Der.) Eric Jan Zürcher, *Devletin Silâhlanması: Ortadoğu'da ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)*, Çev.: M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.87-104.